

מה הסיבה להפרשים הגדולים אצל חלק מהשבטים בין המנין בפרשתנו למנין בפרשת במדבר?

הקדמה

בדיקת מנין כל שבט בפרשתנו לעומת המנין בפרשת במדבר מלמדת כך:
שבט ראובן פחת באלפיים ושבע מאות ושבעים¹.
שבט שמעון פחת בשלושים ושבעה אלף ומאה²!
שבט גד פחת בחמשת אלפים ומאה חמישים³.

שבט יהודה התרבה באלף ותשע מאות⁴.
שבט יששכר התרבה בתשעת אלפים ותשע מאות⁵.
שבט זבולן התרבה בשלושת אלפים ומאה⁶.

שבט מנשה התרבה בעשרים אלף וחמש מאות⁷!
שבט אפרים פחת בשמונת אלפים⁸.
שבט בנימין התרבה בעשרת אלפים ומאתים⁹.

¹ במנין הראשון נאמר: "פקדיהם למטה ראובן ששה וארבעים אלף, וחמש מאות" (א, כא).
במנין השני נאמר: "אלה משפחת הראובני, ויהיו פקדיהם שלשה וארבעים אלף, ושבע מאות ושלושים" (כו, ז).

² במנין הראשון נאמר: "פקדיהם למטה שמעון תשעה וחמשים אלף, ושלוש מאות" (א, כג).
במנין השני נאמר: "אלה משפחת השמעני שנים ועשרים אלף, ומאתים" (כו, יד).

³ במנין הראשון נאמר: "פקדיהם למטה גד חמשה וארבעים אלף, ושש מאות וחמשים" (א, כה).
במנין השני נאמר: "אלה משפחת בני גד לפקדיהם ארבעים אלף, וחמש מאות" (כו, יח).

⁴ במנין הראשון נאמר: "פקדיהם למטה יהודה ארבעה ושבעים אלף, ושש מאות" (א, כז).
במנין השני נאמר: "אלה משפחת יהודה לפקדיהם ששה ושבעים אלף, וחמש מאות" (כו, כב).

⁵ במנין הראשון נאמר: "פקדיהם למטה יששכר ארבעה וחמשים אלף, וארבע מאות" (א, כט).
במנין השני נאמר: "אלה משפחת יששכר לפקדיהם ארבעה וששים אלף, ושלוש מאות" (כו, כה).

⁶ במנין הראשון נאמר: "פקדיהם למטה זבולן שבעה וחמשים אלף, וארבע מאות" (א, לא).
במנין השני נאמר: "אלה משפחת הזבולני לפקדיהם ששים אלף וחמש מאות" (כו, כז).

⁷ במנין הראשון נאמר: "פקדיהם למטה מנשה שנים ושלושים אלף, ומאתים" (א, לה).
במנין השני נאמר: "אלה משפחת מנשה ופקדיהם שנים וחמשים אלף ושבע מאות" (כו, לד).

⁸ במנין הראשון נאמר: "פקדיהם למטה אפרים ארבעים אלף, וחמש מאות" (א, לג).
במנין השני נאמר: "אלה משפחת בני אפרים לפקדיהם שנים ושלושים אלף, וחמש מאות" (כו, לז).

⁹ במנין הראשון נאמר: "פקדיהם למטה בנימין חמשה ושלושים אלף, וארבע מאות" (א, לז).
במנין השני נאמר: "אלה בני בנימין למשפחתם ופקדיהם חמשה וארבעים אלף, ושש מאות" (כו, מא).

שבת דן התרבה באלף ושבע מאות¹⁰.

שבת אשר התרבה באחד עשר אלף ותשע מאות¹¹.

שבת נפתלי פחת בשמונת אלפים¹².

מה הסיבה לשינויים אלו?

א. הסיבה לחיסרון הגדול בשבת שמעון

1. הסבר רש"י וראב"ע

כתב רש"י בפסוק י"ג: "לפי החסרון שחסר משבת שמעון במנין זה ממנין הראשון שבמדבר סיני נראה שכל כ"ד אלף [שמתו במגפה בדבר בלעם] נפלו משבתו של שמעון"¹³.

כעין זה כתב גם הראב"ע בפרשת וזאת הברכה (דברים לג, ו): "ולא הזכיר [משה רבנו בברכותיו לשבטים את שבת] שמעון, בעבור בעל פעור. כי העובדים היו שמעונים, ומספרם לְעֵד". והוסיף הראב"ע ראייה: "גם נשיאם נהרג". וכן כתבו מפרשים נוספים¹⁴.

2. קושיות הרמב"ן

על הסבר זה הקשה הרמב"ן (שם בדברים) ארבע קושיות:

(א) "ולפי דעתי אין מספרם ראייה, בעבור כי עדיין יחסרו שלשה עשר אלף ויותר, מלבד המתים במגפה! וגם משאר השבטים יחסרו קצת, כי בני גד חסרו חמשת אלפים, ובני אפרים שמונת אלפים!"

¹⁰ במנין הראשון נאמר: "פקדיהם למטה דן שנים וששים אלף, ושבע מאות" (א, לט).
במנין השני נאמר: "אלה בני דן למשפחתם לשוחם משפחת השוחמי, אלה משפחת דן למשפחתם. כל משפחת השוחמי לפקדיהם ארבעה וששים אלף, וארבע מאות" (כו, מב-מג).

¹¹ במנין הראשון נאמר: "פקדיהם למטה אשר אחד וארבעים אלף, וחמש מאות" (א, מא).

במנין השני נאמר: "אלה משפחת בני אשר לפקדיהם שלשה וחמשים אלף, וארבע מאות" (כו, מז).

¹² במנין הראשון נאמר: "פקדיהם למטה נפתלי שלשה וחמשים אלף, וארבע מאות" (א, מג).

במנין השני נאמר: "אלה משפחת נפתלי למשפחתם ופקדיהם חמשה וארבעים אלף, וארבע מאות" (כו, נ).

¹³ יש לציין שאף על פי שרש"י כתב זאת כדברי עצמו בניגוד לדברי הירושלמי והתנחומא בפרשתנו (ה), הדבר מפורש בתנחומא ויחי י.

¹⁴ רבנו בחיי (כה, ז וכה, יא), רלב"ג (כו, יד), "מדרש החפץ" (כה, יט), "צרוור המור" (כה, יא), "כלי יקר" (כו, ב), ו"העמק דבר" (כו, יד).

כלומר: משבט שמעון חסרו שלושים ושבעה אלף ומאה, ואילו בעוון פעור מתו "רק" עשרים וארבעה אלף! ועוד שגם משבטים נוספים חסרו הרבה.

(ב) "ועוד כי הכתוב שאומר: 'ויצמד **ישראל** לבעל פעור' (במדבר כה, ג) ואמר: 'קח את **כל ראשי העם**' (שם, ד)! נראה שהיו בהם **מכל השבטים**! וכל דייניהם ישפוטו בו. וכן אמר: 'ולא כליתי את **בני ישראל** בקנאתי' (שם, יא)!
ואל תשיב עלי מדבר עכן, שאמר: 'חטא ישראל' (יהושע ז, יא), כי שם לא נתגלה החטא, ויזכירם סתם".
כלומר: מלשון הפסוקים משמע שמכל השבטים מתו אנשים בגלל עוון פעור, ולא רק משבט שמעון!

(ג) "וכן המוכה איננו ראייה, כי היה **נשיא בית אב** בהם, **לא נשיא השבט**. והנועדים על ד' בעדת קרח גדולים ונכבדים ממנו, שהיו נשיאי עדה, ולא הלכו כל שבטיהם אחריהם, והמזמור הזכיר דתן ואבירם ועינים בשמם: 'תפתח ארץ ותבלע דתן, ותכס על עדת אבירם' (תהלים קו, יז), והזכיר 'ויצמדו לבעל פעור' (שם, כח) עם 'וימאסו בארץ חמדה' (שם, כד) לכלל העם".
כלומר: זמרי בן סלוא לא היה נשיא שבט שמעון, אלא רק נשיא בית אב לשמעוני.

(ד) "וחלילה שימנע משה מלברך את שמעון, ולא ימחה שבט מישראל, שכבר כלו הנצמדים לבעל פעור, כמו שאמר: 'כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ד' אלקיך מקרבך' (דברים ד, ג), ואלה הנשארים כולם כתיב בהם: 'ואתם הדבקים בד' אלקיכם חיים כולכם היום' (שם, ד), ולמה לא יברכם. והנה כולם עשו את העגל וחטאו במרגלים, ונתכפר להם, וברכם!
וראייתי במדרש רבה (במדב"ר כא, ט): 'ששה משפחות נחסרו על הזנות בעצת בלעם, ומנה משפחה אחת לשמעון, וחמשה מבני בנימין! והנה לדעתם בנימין חטא יותר משמעון באותו החטא, והוא בכלל הברכה!"

3. תשובות לקושיות הרמב"ן

א. תשובה לשאלה הראשונה

על שאלת הרמב"ן הראשונה - "אין מספרם ראייה, בעבור כי עדיין יחסרו שלשה עשר אלף ויותר, מלבד המתים במגפה" - כתב הרלב"ג (בפסוק י"ד): "והנה הגיע מהתועלת בזה המספר להודיע שיותר חסר שבטו של שמעון מכל שאר

מה הסיבה להפרשים הגדולים אצל חלק מהשבטים 365
בין המנין בפרשתנו למנין בפרשת במדבר?

השבטים שחסר מספרן [ביחד]! וזה כי שבת שמעון חסר ל"ז אלף ומאה, ושאר השבטים שחסר מספרן, והם ראובן וגד ואפרים ונפתלי, לא חסר מהם [ביחד] כי אם כ"ג אלף ותשע מאות [ועשרים]! וזה הורה שרוב התלונות אשר היו במדבר, היו מהאנשים אשר משבטו של שמעון".

כלומר: לא רק בשטים נפלו משמעון יותר מכל השבטים, אלא גם **בשאר התלונות שבמדבר** שבהם נפלו מבני ישראל, נפלו משמעון יותר מכל שאר השבטים!

ב. תשובה לשאלה השנייה

על שאלת הרמב"ן השנייה - "וגם משאר השבטים יחסרו קצת... ועוד כי הכתוב שאומר: 'ויצמד ישראל לבעל פעור' (במדבר כה, ג), ואמר: 'קח את כל ראשי העם' (שם, ד), נראה שהיו בהם מכל השבטים" - כתב ה"לקח טוב" (בפסוק י"ד): "יחסרו משמעון שבעה ושלושים אלף ומאה, לפי שנפלו במעשה זמרי. ואף על פי שמכל ישראל נפלו - משמעון יותר נפלו".

אמנם ה"לקח טוב" שונה במעט מרש"י ומהראב"ע בכך שכתב שלא כל כ"ד האלפים שנפלו בעוון פעור היו משבט שמעון, אלא רק רובם. יש לציין שבמדרש המובא ב"תורה שלמה" (פרק כ"ו אות לב) אמרו שמשמעון נפלו כ"ב אלף, ומשאר השבטים ב' אלפים.

ג. תשובה לשאלה השלישית

על שאלת הרמב"ן השלישית - "וכן המוכה איננו ראייה, כי היה נשיא בית אב בהם, לא נשיא השבט", יש לענות על פי מה שכבר התבאר במאמר הקודם (פ"א סעיף 1) שחז"ל אמרו במסכת סנהדרין (פב ע"ב) שזמרי היה נשיא שבט, ולא רק נשיא בית אב לשמעוני! ועיין שם בהרחבת הדברים.

ד. תשובה לשאלה הרביעית

על שאלת הרמב"ן הרביעית - "וחלילה שימנע משה מלברך את שמעון" יש לומר שחז"ל אמרו כך במספר מדרשים! ועיין במאמר "האם מכל שבת היה שופט?" בספרי "הדר הנביאים", שופטים פ"ג, שם התבאר ענין זה בהרחבה.

ב. הסיבה לתוספת הגדולה בשבט מנשה

לגבי התוספת הגדולה בשבט מנשה כתב ה"לקח טוב" (בפסוק לד): "אלה משפחת מנשה ופקדיהם שנים וחמשים אלף ושבע מאות - ובמדבר סיני היו לבני מנשה בן יוסף שנים ושלושים אלף ומאתים. עדפו בני מנשה עשרים אלף וחמש

מאות. כי מצאנו **בנות צלפחד ממשפחותם היו, והיו צדקניות, ואם הבנות כן, כל שכן הזכרים**".

יש להעיר על דבריו ממה שכתב רש"י (בפסוק ס"ד): "ובאלה לא היה איש וגו' - אבל על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים, לפי שהן היו מחבבות את הארץ. האנשים אומרים: 'נתנה ראש ונשובה מצרימה' (במדבר יד, ד), והנשים אומרות: 'תנה לנו אחוזה' (במדבר כז, ד). לכך נסמכה פרשת בנות צלפחד לכאן".
רואים מכאן שאדרבא, הנשים היו צדקניות, והגברים לא! וכיצד אמר ה"לקח טוב שאם הנשים היו צדיקות כל שכן הזכרים.

אמנם מותר ל"לקח טוב" לחלוק על רש"י, אבל יש לציין שדברי רש"י מקורם בדברי חז"ל בספרי (פיסקא קלג) ובספרי זוטא (כז, א).

ואמנם בדברי אגדה מותר למפרשים לחלוק גם על הסבר חז"ל, מכל מקום לכתחילה אנו מעדיפים ליישב אותם עם דברי חז"ל, ובמיוחד שחז"ל אמרו את דבריהם מכח דיוק הפסוקים.

מצד שני יש לחזק את דברי ה"לקח טוב" ממה שכתב רש"י על הפסוק "ותקרבנה בנות צלפחד, בן חפר, בן גלעד, בן מכיר, בן מנשה, למשפחת מנשה בן יוסף" (במדבר כז, א): "למשפחת מנשה בן יוסף - למה נאמר? והלא כבר נאמר: 'בן מנשה! אלא לומר לך: יוסף חבב את הארץ, שנאמר: 'והעליתם את עצמותי מזה' (בראשית נ, כה), ובנותיו חבבו את הארץ, שנאמר: 'תנה לנו אחוזה' (במדבר כז, ד). וללמדך **שהיו כולם צדיקים**, שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים, ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבח, הרי זה צדיק בן צדיק". אם כן רואים אנו שמשפחות מנשה ולפחות משפחת מכיר בן מנשה היו צדיקים ואהבו את הארץ, ועל כך זכו להתרבות בצורה כל כך משמעותית.

ג. הסיבה לחיסרון הכללי בדגל מחנה ראובן

כאשר מתבוננים רואים שכל שבטי דגל מחנה ראובן פחתו בפרשתנו לעומת פרשת במדבר. לעומתם כל שבטי דגל מחנה יהודה התרבו. בדגל מחנה אפרים ובדגל מחנה דן חלק התרבו וחלק פחתו.

כתב על כך רבנו מיוחס (בפסוק ט): "למדנו שדגל ראובן חסר מכולן, ודגל אפרים חסר משבט אפרים בלבד, ומדגל דן חסר נפתלי, ודגל יהודה כולן יתרים, להודיעך אי זה שבט שחטא".

רבנו מיוחס לא התייחס לחטא מסוים, אך לגבי שבט שמעון כבר הובאו דברי רש"י והמפרשים שכל המתים בעוון פעור, או לפחות רובם, היו משבט שמעון. כמו כן הסביר רש"י בפרשת במדבר (ג, כט) ובפרשת קרח (טז, א) שרובה של עדת קרח היה משבט ראובן. על פי זה נראה להסביר שגם בתלונה השניה, שבה התלוננו בני

מה הסיבה להפרשים הגדולים אצל חלק מהשבטים 367
בין המנין בפרשתנו למנין בפרשת במדבר?

ישראל על משה ואהרן: "אתם המתם את עם ד" (יז, ו), ובה נהרגו ארבעה עשר אלף ושבע מאות איש, היו רובם משבט ראובן, ואולי גם משבט גד שהיה צמוד לראובן¹⁵.

ד. הסיבה לתוספת הכללית בדגל מחנה יהודה

על התוספת בכל שבטי דגל מחנה יהודה נראה לענות על פי מה שכתב רש"י בפרשת במדבר (ג, לח): "משה ואהרן ובניו - וסמוכין להם דגל מחנה יהודה, והחונים עליו יששכר וזבולן, טוב לצדיק טוב לשכנו, לפי שהיו שכניו של משה שהיה עוסק בתורה נעשו גדולים בתורה, שנאמר: 'יהודה מחוקקי' (תהלים ס, ט), 'ומבני יששכר יודעי בינה וגוי', מאתים ראשי סנהדראות' (דה"י א יב, לג), 'ומזבולן מושכים בשבט סופר' (שופטים ה, יד)". וכבר הובאו דברי ה"לקח טוב" (בפסוק לד): "עדפו בני מנשה עשרים אלף וחמש מאות. כי מצאנו בנות צלפחד ממשפחותם היו, והיו צדקניות, ואם הבנות כן, כל שכן הזכרים"¹⁶. אם כן ניתן לומר שכשם שבני מנשה שהיו צדיקים התרבו, כך גם השבטים יהודה, יששכר וזבולן שהיו צדיקים התרבו¹⁷.

ה. מהי הסיבה לשינויים המנוגדים בשבט בנימין?

יש לעיין בשינויים שחלו אצל שבט בנימין: מצד אחד הוא התרבה בעשרת אלפים איש ומאתים, עלייה של קרוב לשלושים אחוזים! ומשמע מזה שהם היו צדיקים, אך לעומת זאת נחסרו ממנו חמש משפחות! לפירוש הרמב"ן, שהסיבה לחסרון משפחות היתה מפני שלא כולם היו חשובים להיות ראשי משפחות לא קשה, אך לפי רש"י (יג) בשם הירושלמי שהמשפחות החסרות נהרגו כשרצו לחזור למצרים, וכן לפי התנחומא שהובא שם ברש"י שהמשפחות החסרות נהרגו במגפה בדבר פעור קשה! אולי יש לומר לפי הירושלמי שבני בנימין לא היו יותר רשעים, אלא אדרבא, הם היו האחרונים לברוח, ולכן היו בקו החזית הראשון מול בני לוי! וצ"ע.

¹⁵ בפרשת במדבר (ג, כט) כתב רש"י: "משפחת בני קהת יחנו וגוי' תימנה - וסמוכין להם דגל ראובן החונים תימנה. אוי לרשע ואוי לשכנו. לכך לקו מהם דתן ואבירם ומאתים וחמשים איש עם קרח ועדתו, שנמשכו עמהם במחלוקתם". גם בפרשת קרח (טז, א) כתב רש"י: "מה עשה (קרח)? עמד וכנס מאתיים וחמשים ראשי סנהדראות, רובן משבט ראובן שכניו..."

¹⁶ ועיין מה שהערנו על דבריו.

¹⁷ ועיין מה שהערנו על דבריו.

הסבר "צרור המור"

בספר "צרור המור" בפרשת ויגש (בראשית מו, כא) כתב: "ובני בנימין וגו' - כאן [בירידה למצרים] עשרה בנים, ובכניסתן לארץ לא מנה אלא חמישה, מלמד שחמש משפחות נתכלו מהם במצרים, מפני שהיו רשעים ולא חזרו בתשובה... ומן מספר בנימין אתה למד שלא חסרו משפחות השבטים בעוון זנות שטים, אלא במצרים נתכלו. שאם לא כן, שבנימין חסר חמש משפחות בשטים, והלא כשנמנו בני בנימין בשנה השניה לצאתם ממצרים עלה מספרם ל"ה אלף [וד' מאות (במדבר א, לז)], וכשנמנו בערבות מואב היו מ"ה אלף ושש מאות (כו, מו)! נתרבו עשרת אלפים ומאתים על מנין מדבר סיני! אתמהא: כשהיו עשר משפחות לא היו [אלא] ל"ה אלף, וכשמתו מהם חמש (משפחות) היו יתרים עשרת אלפים ומאתים! אלא במצרים מתו"¹⁸.

סיכום

- א. כל שבטי דגל מחנה ראובן פחתו בפרשתנו לעומת פרשת במדבר, ובמיוחד שבט שמעון, שפחת בשלושים ושבעה אלף ומאה!
- ב. לעומתם כל שבטי דגל מחנה יהודה התרבו, ובמיוחד שבט יששכר, שהתרבה בתשעת אלפים ותשע מאות איש!
- ג. בדגל מחנה אפרים חלק התרבו וחלק פחתו, כששבט מנשה התרבה בעשרים אלף וחמש מאות, ושבט בנימין התרבה בעשרת אלפים ומאתים!
- ד. בדגל מחנה דן גם כן חלק התרבו וחלק פחתו, כששבט אשר התרבה באחד עשר אלף ותשע מאות!
- ה. ההסבר לתופעה זו הוא שהשבטים שהיו בהם יותר רשעים התמעטו, והשבטים שהיו צדיקים התרבו.

יהי רצון שנוזכה תמיד להיות צדיקים ולהתברך ולהתרבות.

¹⁸ ועיין שם בהמשך דבריו.